

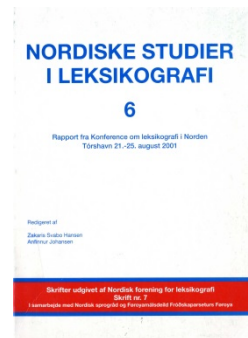
NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel: Eksempler og udtryk (idiomer) i tospråklige ordbøger

Forfatter: Kåre Nilsson

Kilde: Nordiske Studier i Leksikografi 6, 2003, s. 255-264
Rapport fra Konference om leksikografi i Norden, Tórshavn 21.-25. august 2001

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive>

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Eksempler og uttrykk (idiomer) i tospråklige ordbøker

The following paper discusses the relationship between examples and (idiomatic) expressions, and how these phraseological units should be treated in the best possible way in bilingual lexicography. In this context I also present some points of view concerning the use and organization of phraseological material as regards different word-classes, before concluding with some remarks on the needs for contextual and idiomatic information in bilingual dictionaries in general.

Generelle betraktninger

I eldre ordbøker sporer man liten systematikk mht. til å skille eksempler og idiommer. Jfr. følgende sitat fra kolofonsidene i Carl Bratlis store spansk-danske ordbok:

“Un diccionario sin ejemplar es un esqueleto / En ordbog uden eksempler er kun en benrad.”¹

Med “ejemplar / eksempler” mente han nok begge kategorier. Jeg vil imidlertid ta utgangspunkt i følgende definisjoner²:

Eksempler skal representere og illustrere noe allment og typisk. Ordet brukes ofte om alt fraseologisk stoff, men hensynet til språklig presisjon tilsier at vi i ordbokssammenheng bør reservere betegnelsen for ordgrupper som skal vise typisk bruk av et ord i en gitt betydning.

Idiommer er syntagmer som det er naturlig å betrakte som semantiske enheter (isolert sett eller i forhold til B-språket), fordi det i slike uttrykk er lite fruktbart eller umulig å henføre bruken av et ord til en nærmere angitt delbetydning. For så vidt danner idiomene et motstykke til eksemplene, idet de avspeiler en spesiell og dermed **atypisk** måte å bruke ordet på.

Tidligere, særlig i ettspråklige ordbøker, har man kunnet spore en tendens til å presse all fraseologi inn som eksempler på ulike delbetydninger (som ofte er godt ut av bruk); jfr. “gi seg i kast med” og “falle i fisk”. Alternativt har man i de fleste tospråklige ordbøker samlet både det vi vil kalle eksempler og det vi vil kalle uttrykk til slutt i artiklene (eller avsnitt av disse).

I våre dager ser det heldigvis ut til å være en økende erkjennelse av at det er praktisk og logisk å skjelle redaksjonelt mellom de to former for språkbruk. Eksemplene plasseres i moderne ordbøker etter den aktuelle ekvivalent i målspåket, mens uttrykk (idiomer) samles i en “sekk” eller “hale” til slutt, ordnet etter litt forskjellige kriterier, men oftest med alfabetet som overordnet rettesnor.

Så langt, så godt. Men i praksis viser det seg dessverre at det ikke alltid er så greit å avgjøre hva man skal rubrisere som det ene eller det andre. Dette henger naturligvis sammen med at alle idiommer i utgangspunktet baserer seg på denotasjoner som via billedlig bruk har generert uttrykk der konstituentenes betydning er blitt gradvis avbleket. Dermed vil slike

uttrykk i større eller mindre grad gjenspeile de ordbetydninger som ligger til grunn for dem. Spørsmålet blir vel da når “grensen er nådd”, dvs. når det blir vanskelig eller umulig å forstå eller oversette uttrykket ut fra leksikalske og grammatiske kunnskaper alene.

En annen sak er det når man har i og for seg transparente uttrykk i både utgangsspråk og målspråk, men der den idiomaticke struktur er så forskjellig at en direkte oversettelse blir unaturlig. Jfr. det spanske uttrykket *todo tiene sus límites*, som bedre kan oversettes idiomatisk med ‘det er en grense for alt’ enn ordrett med ‘?alt har sine grenser’. Her er det naturligvis snakk om grader av strukturelle forskjeller, slik at det blir et vurderings spørsmål om uttrykket skal føres opp for seg og til slutt i artikkelen eller oversettes direkte som et eksempel, evt. med en supplerende, mer idiomatisk oversettelse på samme sted. Dette vil være aktuelt i mange tilfelle – særlig fordi vi her nordpå har en forkjærlighet for beskrivende ordsammensetninger istedenfor de tilsvarende analytiske konstruksjoner i romanske språk. Jfr. de spansk/norske eks.

- (1) a. **traducir libremente** 1) oversette fritt; 2) (*un poema*) gjendikte – og tilsv.
b. **traducción libre** 1) fri oversettelse; 2) (*de un poema*) gjendiktning
- (2) a. **sin motivo** 1) uten grunn; 2) grunnløs
b. **sin plomo** 1) uten bly(tilsetning); 2) blyfri
- (3) a. **obstruido por la nieve** 1) sperret / stengt av snø; 2) gjensnødd
b. **cubrir de grav(ill)a** 1) dekke med grus; 2) gruse, gruslegge
- (4) **acostumbra venir a las 10** 1) han pleier å komme kl. 10; 2) han kommer gjerne kl. 10

Det er viktig å være oppmerksom på at uttrykksmåter som ikke i og for seg – dvs. i lys av utgangsspråkets struktur – er idiomaticke, kan vise seg å være det i forhold til målspråket. Eksempler er den norske katten, som har ni liv, i motsetning til sine spanske slektninger, som bare har syv; og “i kjølvannet av”, som i spansk kan oversettes med *a remolque de* (eg. ‘på slep etter’). Her er det åpenbart at uttrykkene må betraktes som idiomaticke enheter i forholdet mellom norsk og spansk, men ikke nødvendigvis i forhold til andre språk.

Hva som skal betraktes som idiomer i en tospråklig ordbok, vil med andre ord avhenge av de strukturelle forskjeller som avdekkes når man holder begge språk opp mot hverandre. Dette viser hvor viktig det er å vurdere utvalget av fraseologi *ad hoc*, da det ikke uten videre er gitt at “uproblematisk” strukturer som kan overføres direkte til ett språk, kan oversettes parallelt til et annet språk. Eks.: *touch wood – toca madera* – ‘bank i bordet’, der norsk avviker fra engelsk og spansk. Videre innebærer det at strukturelt identiske talemåter som betyr det samme, kan være eksempel under ett oppslagsord og uttrykk under et annet. Jfr. *eso es griego / árabe / chino para mí* ‘det er gresk for meg’ – aktuelt som eksempel under **griego** ‘gresk’, men som uttrykk under **árabe** ‘arabisk’ og **chino** ‘kinesisk’.

Et ytterligere problem i denne forbindelse er at flere slike billedlige uttrykk også kan ha en konkret betydning *uten* tilsvarende avvik språkene imellom. Således betyr, som nevnt, *a remolque de* i utgangspunktet ‘på slep etter’, og kan i så måte forsvares som et eksempel på bruk av *remolque* = ‘slep’, tatt med pga. dets relevans for belysning av preposisjonsbruken.

Vi ser altså at en struktur som i én forbindelse kan figurere som eksempel, kan figurere som eget uttrykk i en annen forbindelse. Andre, lignende eksempler:

(5) a. **abrir** åpne: *no consiguió abrir la puerta* han klarte ikke å åpne døren + han fikk ikke opp døren ? (eksempel) *vs.*

b. **få opp** conseguir abrir: *han fikk ikke opp døren* no consiguió abrir la puerta (uttrykk supplert med eksempel) – og

(6) a. **echar** kaste: *echarse encima a alg* kaste seg over en + gyve løs på en ? (eksempel) *vs.*

b. **gyve løs på en** echarse encima a alg (uttrykk).

Som en foreløpig oppsummering bør det understrekes at **eksempler** skal tjene til å tydeliggjøre bruken av et ord i en gitt betydning – også mht. mindre, strukturelt uvesentlige konstruksjonsforskjeller, mens **uttrykk** er forbindelser som leksikalsk og/eller strukturelt sett avviker i den grad at de ikke kan oversettes riktig (idiomatisk) alene på grunnlag av enkeltordenes betydning og deres syntaktiske forhold til hverandre.

Plasseringen av fraseologiske enheter har to hovedaspekter:

- 1) Det eksterne aspekt: Under hvilket oppslagsord skal ordgruppen plasseres?
- 2) Det interne aspekt: Hvor skal det plasseres innen den enkelte artikkel?

Eksempelene byr neppe på problemer i så måte, da de – for å kunne forsvare sitt navn – må oppføres umiddelbart etter den/de leksikalske ekvivalenter de skal illustrere bruken av. Deres innbyrdes plassering må vel bli et skjønnsspørsmål, selv om jeg personlig ville foretrekke å ta de “vanligste” først og vente med de mer spesielle til slutt – akkurat som når det gjelder rangeringen av ekvivalenter.

Uttrykkene er det verre med; det er ikke innlysende hvor de bør oppføres, verken eksternt eller internt sett. Visse kriterier kan tjene som en rettesnor, men det vil føre for langt å gå nærmere inn på dette her. De som ønsker å trenge dypere inn i materien, henvises til de tanker jeg har gjort meg i artikkelen “Behandling av ordgrupper (fraseologi) i tospråklige ordbøker”³; og brukerveiledningen i mine ordbøker⁴ viser hvordan jeg har forsøkt å løse disse problemene i praksis.

Et spesielt problem relatert til det foregående gjelder den såkalte særskrivning av ordliggende sekvenser av typen “av gårde”, “i går / i dag / i morgen”, “i stand”, “i stykker”, “hvor vidt” (eller “hvorvidt”), “ut over” (eller “utover”?) osv. Dette er et fenomen som dessverre har grepet om seg som følge av offisielle språkautoriteters utrettelige reformiver, og det skaper unektelig problemer i leksikografisk praksis. Her tror jeg man skal være forsiktig med å ri prinsipielle kjepphester, og heller prøve å ta hensyn til brukerens kanskje noe uklare forhold til siste nytt på rettskrivningsfronten, med det hovedprinsipp for øye at en ordbok skal være lett å finne frem i.

Mitt pragmatiske forslag til løsning av problemet er at man i slike tilfelle bør være generøs med henvisninger. Særlig når angjeldende leksikalske syntagme / kollokasjon / uttrykk (som det strengt tatt bør klassifiseres som) forekommer i mange forbindelser. Da bør vi nok “oppbøye” det til eget oppslagsord med henvisning fra hovedordet eller, i et tilfelle som “i går”, “på ferde” (hvor man synkronisk sett ikke har noe “hovedord”) fører opp det andre

leddet på alfabetisk plass, med henvisning til hele uttrykket, som oppføres på *sin* alfabetiske plass, slik:

- (7) a. *går* > *i går*, *alt ...* (> *i alt*), *hvor ...* (> *hvor vidt*) og
 b. *stand ...* || *i førsteklases stand ...* || *i god stand ...* (> *i stand*)

I slekt med slike ord og uttrykk er ord som bare opptrer i faste forbindelser. Disse bør oppføres på alfabetisk plass, men bare med oversettelse av hele uttrykket, eller med henvisning til “vanlig” ord som forekommer i uttrykket. Eks.:

- (8) a. *snurten*: *ikke se snurten av ...*, evt. *snurten*, bare i uttr *ikke se snurten av ...*
 ...
 b. *flunkende* > *ny* og *blendende* > *hvit*, *vakker* (slik at uttrykket plasseres blant andre uttrykk under de respektive adjektiver)

Jeg vil nå gå over til å drøfte bruken av eksempler, uttrykk og det jeg kaller utfyllende, dvs. syntagmatisk relevante parenteser i forbindelse med de enkelte ordklasser.

Substantiver

Karakteristisk for norsk er bl.a. de mange leksikaliserte nominalsammensetninger. Sett i forhold til dagens tema innebærer dette at norsk blir uproblematisk som utgangsspråk, idet nominale sammensetninger har en selvfølgelig alfabetisk plass blant andre oppslagsord, og dermed vil utgjøre egne artikler. (Det samme gjelder leksikalske substantivforbindelser med bindestrek, som “berg-og-dalbane” og “munn- og klovsyke”.)

Felles for slike sammensetninger i de germanske språk er at de spesifiserende ledd kommer foran de generelle. I romanske språk forholder det seg stikk motsatt, idet de løsere sammensetninger med *de* (italiensk *di / da*) av typen subst. + *de* + subst. (+ *de* + subst. osv.) eller med substantiv + adjektiv får en naturlig plass under hovedleddet, dvs. første ord i den aktuelle sekvens.

Vi kan f.eks. se litt på det spanske ordet **campo** i betydningen ‘(idretts)bane’. Her har vi mange muligheter for spesifiserende utfylling: *campo de futbol* ‘fotballbane’, *campo de golf* ‘golfbane’, *campo de tiro* ‘skytebane’ etc. Her finner vi spesifiserende substantiv som, alt etter konteksten, er mer eller mindre fakultative og ikke nødvendigvis krever oversettelse i en kontekst der banens art kan impliseres, dvs. at det i slike tilfelle ofte vil være tilstrekkelig å si “bane(n)” på norsk. Derfor kan det virke rimelig å betrakte sammensetningene (med *de*) som eksempler på bruk av ordet **campo** i den angitte delbetydning.

Samme resonnement kan anvendes på en rekke sammensetninger av typen substantiv + adjektiv (vanlig ordstilling på spansk), der adjektivet i prinsippet tilsvarer *de* + substantiv (jfr. “en engelsk herre” vs. “en herre fra England”). Et ord som f.eks. *ácido* ‘syre’ har selvfølgelig et utall muligheter for spesifikasjon, og i spansk uttrykkes denne tilsynelatende alltid ved hjelp av adjektiv (*bórico*, *nítrico*, *prúsico* etc.). Følgelig burde slike sammensetninger i prinsippet også kunne betraktes som eksempler på ulike slags syrer. Imidlertid kan de aktuelle adjektiv bli vanskelige å oversette i og for seg, da vi i norsk vil erstatte dem med (spesifiserende) substantiv + ‘-syre’. Dermed blir spansk uttrykksmåte idiomatisk i forhold til norsk språkpraksis, hvilket tilsier at man fører opp slike sammensetninger som egne uttrykk⁵.

Selv om det kan forsvares å oppføre en del nominale sammensetninger (med spesifiserende substantiv eller adjektiv) som eksempler på bruk av hovedordet (substantivet), vil det altså ikke alltid være slik. For å illustrere dette ytterligere kan vi vende tilbake til ordet **campo**, som også kan oversettes med ‘mark’, ‘åker’, ‘felt’. I sammensetningen *campo de batalla* betyr det ‘slagmark’, som uansett kontekst ikke kan erstattes med “mark” alene (i motsetning til “fotballbane” etc. = “bane” i sammenhenger der banens art er innlysende). Dermed må en slik sekvens bli å betrakte som et eget uttrykk. Enda mer innlysende blir sammensetningens idiomatiske karakter når vi har å gjøre med en farmasøytisk-medisinsk term som *suero fisiológico* ‘fysiologisk saltvann’, der *suero* (som i seg selv betyr ‘serum’) på ingen måte kan oversettes med ‘saltvann’ (som heter *agua salada* på spansk).

Mht. behandlingen av substantivene er det også viktig å være oppmerksom på at de ofte følges av et preposisjonsledd med nytt substantiv eller infinitiv, der korrekt preposisjonsbruk ikke sier seg selv. Eks.: “ulempen ved ...”, “hans interesse for (å) ...”, “hensikten / problemet med (å) ...”, “mangelen på ...”, “opplysningene om ...”, “atkomsten til ...” osv. Her er det viktig å få med den preposisjon målspråket benytter, og dette kan enklest gjøres i en utfyllende parentes. Enten etter ekvivalenten, slik:

- (9) a. **interesse** *m* *interés m* (for (å) en) – eller slik:
 b. **interese** *m* (for (å)) *interés m* (en)

Substantiv med idiomatisk spesifiserende adjektiv kan også angis i utfyllende (spesifiserende) parentes, slik:

- (10) **fluesnapper** flycatcher (*brun* brown, *grå* spotted, *liten* red-breasted)

Adjektiver

Adjektiver er “vriene” på flere måter. For det første er betydningsdifferensiering viktig, da bruksområdene ofte er lite sammenfallende i utgangsspråk og målspråk. Tenk bare på et ord som **skarp**, som kan defineres i mange retninger med ulike ekvivalenter. Jfr. forbindelsene “skarp øks / kant / tunge / sno / hjerne / lukt / smak / stemme / konkurranse” osv. Her blir det et avveinings spørsmål å velge mellom partielle synonymer, f.eks. markert med [...], eller angivelse av bruksområde i parentes av typen (*om x*) når ekvivalentene skal defineres.

Videre – og viktigere for vårt formål – er det å være oppmerksom på kontekstuelle problemer knyttet til predikativ bruk. Her får vi både å gjøre med være/bli-problematikken og preposisjonsbruk (som evt. kan variere) foran aktuelle etterfølgende ledd (substantiver, pronomen, infinitiver eller at-setninger). Jfr. spanske eksempler som

- (11) a. *caer enfermo* ‘bli syk’
 b. *hacerse viejo* ‘bli gammel’
 c. *ponerse nervioso (de)* ‘bli nervøs (for)’
 d. *volverse loco (de / por)* ‘bli gal (av)’
 e. *quedarse atónito (con)* ‘bli forskrekket (over)’
 f. *resultar herido / muerto* ‘bli såret / drept’ (jfr. også substantiviske predikativuttrykk som *resultar un fracaso / éxito* ‘bli en fiasko / suksess’ etc.)

– der alle verbene må oversettes med ‘bli’, og således viser hvor vanskelig det kan være å velge riktig ekvivalent for dette i en gitt kontekst. I denne sammenheng bør vi også ha for øye at kan være problemer forbundet med å gi en korrekt oversettelse av predikative adjektivkonstruksjoner med “bli / være” + etterfølgende preposisjonsuttrykk. Eks.:

- (12) a. bli / være glad for noe / for at ... / for å ...
 b. bli / være glad i noen / i å ...
 c. bli / være ivrig etter å ...
 d. bli / være interessert i noen / i noe / i å ...
 e. bli / være engstelig / redd for at .. / for å ... / for en
 f. være skarp / svak / sterk i matte etc.

Både ett- og tospråklige ordbøker er ofte svake og utilstrekkelige på dette område. Jfr. f.eks. behandlingen av adjektivet *ansioso* (= ‘engstelig, spent, ivrig’ osv.) i den store “Aurélio”⁶, med totalt fravær av relevante kontekster.

For å belyse ovennevnte predikats- og reksjonsforhold er en fylldig uttrykksseksjon uunnværlig. Å føre opp slike predikative uttrykk under de respektive kopulaverb (bli / være, *ser* / *estar* etc.) ville imidlertid føre altfor langt, da vi i så fall ville få endeløse, uoversiktlige artikler under disse høyfrekvente verbene, som er tunge nok å håndtere fra før.

Verb

Under behandlingen av verbene er det fra et idiomatisk synspunkt særlig viktig å være oppmerksom på **objektsrestriksjoner** og bruken av **partikkelverb** (som er så typisk for norsk, engelsk og andre germanske språk).

Objektsrestriksjoner kan enklest markeres i form av opplysende parentes med angivelse av aktuelle objekter eller objektstyper. Dette blir antagelig like klart og opplysende som angivelse av ulike (partielle) synonymer. I siste tilfelle kan det nemlig ofte vise seg nødvendig å spe på med eksempler, som blir overflødige dersom man dersom man i stedet viser hva slags objekt man kan knytte til de ulike ekvivalenter⁷.

Partikkelverb er idiomatiske uttrykk som det kan være ønskelig å illustrere ved bruken av eksempler, i tillegg til at man eventuelt også angir synonymer for uttrykkets delbetydninger. Jfr. bruken av et leksikalsk syntagme som “gå opp”, f.eks. en løype, i vekt, om kabal + den konkrete betydning ‘stige’ og uttrykk som “det gikk opp for meg”.

Adverb

Forbindelser av typen verb + adverb og adverb + adjektiv vil det ofte være naturlig og mest oversiktlig å ta med under de verb og adjektiver de fungerer som utfylling til. Vi står imidlertid igjen med en del uttrykk som godt kan forsvare en plass under adverbartiklene i en ordbok. Dette kan være tilfelle enten

- 1) når et adverb i den aktuelle sekvens har en klar og sentral semantisk rolle som reflekteres i form av tilsvarende adverbiale ledd i målspåket, eller
- 2) når vi står overfor en kombinasjon av flere adverb uten fraseologisk tilknytning til andre mulige ledd i konteksten.

Eks. type 1):

- (13) a. komme **dårlig** / **godt** med / ut / ut av det med
 b. stirre **ufravendt** på
 c. (bli / være) **uforholdsmessig** dyr / stor / høy etc.
 d. for **lenge** siden

Eks. type 2):

- (14) a. fort / villig vekk
 b. her / der oppe / nede / inne / ute (+ hit / dit opp / ned / inn)
 c. uendelig langt / lenge
 d. langt bort
 e. kort fortalt
 f. til og med⁸

Endelig er det – i hvert fall mht. forholdet mellom nordiske og romanske språk – viktig å være oppmerksom på de tilfelle hvor våre måtesadverb bør oversettes med predikativt adjektiv i målspåket og v.v. Eks. (fra spansk): “fortsette ufortrødent” = *continuar imperturbable(s)*, “bli sittende rolig / rolig sittende” = *permanecer tranquilo(s) / -la(s)*, “gå stille ut” = *salir silencioso(s) / -la(s)*. Dette er et idiomatisk stiltrekk i romanske språk, relativt uvanlig hos oss, selv om vi kan finne eksempler på det. Jfr. “de gikk glade / fornøyd(e) / tilfreds(e) ? hjem”.

Preposisjoner

Oversettelse av preposisjoner isolert sett blir lett abstrakt uten angivelse av kontekst i form av eksempel eller utfyllende parentes. Da valget av preposisjon ofte er syntaktisk betinget, underordnet mer sentrale ord som verb, substantiv, adjektiv eller pronomer (som “styrer” de og de preposisjoner), vil det oftest være naturlig å ta vedkommende hovedord som utgangspunkt for beskrivelse av relevant preposisjonsbruk. Hvorvidt dette bør gjøres i form av utfyllende parentes, eksempel eller uttrykk, vil avhenge av konteksten. Jfr. flg. norsk-spanske eks. på mulige varianter:

- (15) a. **be** (*en om noe*) pedir ((-le) algo a alg)
 b. **stemme** votar (*for* por, *mot* contra)
 c. **cambio** *m* bytte *n*: *a cambio de* i bytte for / mot (+ til gjengjeld for, som motytelse for)
 d. **raíz** *f* rot *m* || **a raíz de** som en umiddelbar følge av, i kjølvannet av

Mht. sekvensen *a cambio de* befinner vi oss nok en gang i grenselandet mellom eksempel (som vist her) og uttrykk, hvilket skyldes de idiomatiske oversettelsesmuligheter som ikke inneholder ordet “bytte” (en av ordets grunnbetydninger). Nøyer vi oss med oversettelsen ‘i bytte for / mot’, kan vi vel regne ordgruppen som et eksempel, men dette er kanskje å “jukse” litt, all den stund vi også har alternativer som ikke inneholder denne ekvivalent. Således bør kanskje *a cambio de* heller betraktes som et uttrykk, i likhet med *a raíz de*, som ikke kan forbindes med det norske ordet “rot”.

Visse typer preposisjonsbruk kan dog utvilsomt enklest illustreres som eksempler under ulike ekvivalenter til de aktuelle preposisjoner, da riktig valg av preposisjon her ikke følger en syntaktisk automatikk knyttet til verbet eller det nominale ledd. Eks. på slik “fri” preposisjonsbruk er i norsk og engelsk

- (16) a. **til** (*om ledsagende drikke*) with: *vi drakk portvin til frukten* we drank port with
the fruit
b. **på** (*om tid som er gått siden sist*) for: *jeg har ikke sett ham på tre år* I haven't seen him
for three years
c. **i** (*om uavsluttet tidsperiode*) for: *jeg har vært her i to måneder* I've been here for two
months

Beslektet med slik bruk av preposisjoner er uttrykket “for ... siden”, som har en naturlig plass under oppslagsordet **for** (som preposisjon) jfr. norsk-engelsk:

- (17) **for** *ppp* for (osv.)
for ... siden ago: *jeg så ham for en time siden* I saw him an hour ago

I ovenstående tilfelle virker det tilstrekkelig å belyse aktuell språkbruk ved hjelp av eksempler i tillegg til en definert ekvivalent. Går vi til fjernere språk, kan det imidlertid vise seg at det pga. større strukturelle avvik utgangsspråk - målspråk blir lite meningsfylt eller bent frem umulig å oversette preposisjonen alene i den aktuelle betydning. I så fall bør ordforbindelser av ovenstående type få status som egne uttrykk. Dette vil bl.a. gjelde de spanske ekvivalenter til eksemplene med “på” og “i” vi hadde i (16) b. og c.:

- (18) a. **på** en, en cima de, sobre (osv.)
jeg har ikke sett ham på tre år *hace tres años que no le / lo veo, no le / lo veo desde hace tres años (+ evt. tilsv. uttrykk i fortid: jeg hadde ikke sett ham på tre år hacía tres años que no le / lo veía, no le / lo veía desde hacía tres años)*
b. **i** en (osv.)
jeg har vært her i to måneder *llevo dos meses aquí, hace dos meses que estoy aquí, estoy aquí desde hace dos meses (+ evt. tilsv. uttrykk i fortid)*

Felles for de siste eksempler og/eller uttrykk jeg har kommentert, er at preposisjonen i utgangsspråket har en klar, dvs. selvstendig og definerbar betydning, mens leddene før og etter kan variere relativt fritt. I slike tilfelle gjelder det først og fremst å belyse den relasjon preposisjonen alene representerer. Dermed gir det seg selv at det er under denne ovenstående forbindelser hører hjemme.

Sluttbemerkninger

Behovet for eksempler kan reduseres radikalt ved at man så vidt mulig søker å formidle relevant kontekstinformasjon gjennom utfyllende parenteser, slik jeg har vist flere steder ovenfor. Dette letter oversikten, og vi sparer plass som langt bedre kan anvendes til idiomatisk utfylling (uttrykk), som man aldri kan få nok av i en tospråklig ordbok.

I denne forbindelse bør vi være spesielt oppmerksomme på idiomatiske *forskjeller* – dvs. ikke bare uttrykk som er å betrakte som idiom i og for seg. Dette er en forutsetning for å oppnå en fyllestgjørende dekning av språkspesifikke uttryksmåter – særlig når det gjelder dagligspråket, der de er vanligst. Desto viktigere og mer dominerende blir dette aspektet ved ordboksarbeidet jo fjernere språkene ligger fra hverandre.

I tospråklig ordboksarbeid må vi derfor hele tiden heve blikket fra det vokabulære og opp på det fraseologiske (kontekstuelle) plan i et kontrastivt perspektiv. Bare slik kan vi gjøre oss forhåpninger om å utvikle ordboken, og i særdeleshet uttryksdelen, til et tjenlig og effektivt redskap til å ordlegge seg godt, pregnant og naturlig på målspråket.

¹ Carl Bratli 1947: *Spansk-dansk ordbog*, Fischer / Munksgaard, København.

² Jfr. Nilsson 1987:37 og 1994a:191.

³ Nilsson 1987:42-48.

⁴ Nilsson 1994b og 1997.

⁵ Her taler også syreslagenes store antall for oppføring som uttrykk, både for oversiktighetens skyld, og fordi syrene hver for seg har sin egen leksikalske benevnelse på norsk, som oftest brukes *in extenso*.

⁶ Ferreira 1986.

⁷ Subjektsrestriksjoner vil også forekomme, selv om disse er sjeldnere og som oftest mindre problematiske enn objektsrestriksjoner. I den grad det er nødvendig, kan begrensninger mht. valg av subjekt klargjøres i parentes av typen (*om x*). Jfr. et engelsk verbo som *grow* = 'vokse' (*om menneske etc.*) eller 'gro' (*om gress etc.*).

⁸ Adverbialt i forbindelser som "han har til og med sagt at ...", "til og med da / når jeg ...", antagelig også i "til og med (= selv) et lite barn vet det"; mens det kanskje er riktigere å betrakte uttrykket som (sammensatt) preposisjon i sekvenser som "til og med (= frem til) fylte seksten år" og "vi blir her til og med søndag".

Bibliografi

Bratli, Carl 1947: *Spansk-dansk Ordbog*, Fischer / Munksgaard, København.

Ferreira, Aurélio Buarque de Holanda 1986: *Novo Dicionário Aurélio*, Nova Fronteira, Rio de Janeiro.

Nilsson, Kåre 1987: "Behandling av ordgrupper (fraseologi) i tospråklige ordbøker". In: Jacobsen, Tove & Roald, Jan (red.): *Flerspråklig leksikografi og terminologi. Seminarrapport Bergen 22.-23. mai 1987*. Romansk institutt, Universitetet i Bergen / Avdeling for språk, Norges Handelshøyskole, Bergen, s. 33-50.

– 1994a: "Polysemi, kontekst og fraseologi i tospråklige ordbøker". In: *Lexico Nordica 1*, Oslo, s. 187-201.

– 1994b: *Norsk-portugisisk ordbog*. Universitetsforlaget, Oslo.

– 1997: *Norsk-spansk ordbog*. Universitetsforlaget, Oslo.

